

NORME O PONAŠANJU I PRAVNA NAČELA

Izv. prof. dr. sc. Luka Burazin

Literatura:

R. Guastini, *Sintaksa prava* (2018), str. 63-84

NORME O PONAŠANJU

- norme o ponašanju

- konsekvant neko ponašanje kvalificira kao obvezno, zabranjeno, dopušteno ili neobvezno
 - deontički načini (*grč. déon*: ono što obvezuje): svi prevedivi riječju dužnost/obveza
 - konsekvant: deontički način + izraz koji određuje ponašanje ("Obvezno je x", "Zabranjeno je y"...) ili sud kojim se opisuje ponašanje ("Obvezno je da p"...)
- zapovjedne n. kvalificiraju obvezno ili zabranjeno ponašanje (zapovijedi, zabrane)
- dopuštajuće n. kvalificiraju dopušteno (u užem smislu) ili neobvezno ponašanje (dopuštajuće n. i ₂ n. neobvezivanja)

NORME O PONAŠANJU

- deontički izrazi

- jezična sredstva korisna za kvalificiranje ljudskih ponašanja

- nemaju semantičku referenciju
- uspostavljaju normativnu vezu između subjekta (adresata norme) i ponašanja (predmeta norme)

- interdefinibilni

- jedan se može uporabiti kao primitivni izraz

- Zabranjeno je da... → *Obvezno* je da ne...
- Dopušteno je da... → *Nije obvezno* da ne...
- Neobvezno je da... → *Nije obvezno* da...

NORME O PONAŠANJU

- logički odnosi između deontičkih izraza
 1. dopušteno/nedopušteno – međusobno isključivi
 2. ponašanje ne može istodobno biti dopušteno i zabranjeno (nedopušteno)
 3. ponašanje ne može istodobno biti neobvezno (dopušteno-ne) i obvezno (nedopušteno-ne)
 4. ponašanje ne može istodobno biti zabranjeno (nedopušteno) i obvezno (nedopušteno-ne)
 5. obvezno implicira dopušteno
 6. dopuštenje (izvršiti) i neobvezanost (dopuštenje propustiti) su spojivi

ZAPOVJEDNE I DOPUŠTAJUĆE NORME

- funkcije zapovjednih i dopuštajućih normi
- 1) na razini n. o ponašanju upućenih građanima
 - **zapovjedne n.:** glavna funkcija
 - utemeljujuća funkcija (normativni poredak v. "prirodno stanje")
 - **dopuštajuće n.:** sporedna funkcija
 - funkcija uklanjanja prijašnjih obveza (*lex posterior*)
 - funkcija sprječavanja ili činjenja nevaljanim ustanovljenja obveza od strane podređenog normotvorca (*lex superior*)

ZAPOVJEDNE I DOPUŠTAJUĆE NORME

- 2) na razini n. o proizvodnji prava
- **dopuštajuće n.:** glavna funkcija
 - sredstva za ustanovljenje normativnih vlasti
 - **zapovjedne n.:** sporedna funkcija
 - funkcija ograničavanja ili razgraničavanja dodijeljene normativne vlasti

ZAPOVJEDNE I SANKCIONIRAJUĆE NORME

- logički odnos između zabrana (zapovijedi ne činiti) i sankcija
 - zabrane su rijetko izrijeком formulirane
 - "Tko drugoga ubije, kaznit će se"
 - sankcionirajuća norma (ponašanje povezuje sa sankcijom)
 - zapovjedna norma (upućena organima primjene)
 - sadrži li pravni poredak zabranu ubojstva?
 - zabrana logički implicirana sankcijom
 - sankcija je *dovoljan* uvjet zabrane
 - ne postoji sankcija bez zabrane

ZAPOVJEDNE I SANKCIONIRAJUĆE NORME

- logički odnos između zapovijedi i sankcija
 - može li postojati zapovijed (obveza činiti ili ne činiti) bez sankcije?
 - zapovijed ili preporuka?
 - 1. stajalište: nužna je i dovoljna zapovjedna norma
 - 2. stajalište: nužna je sankcionirajuća norma
 - sankcija je *nužan* uvjet zapovijedi
 - dakle:
 - a) ako sankcija, onda zapovijed
 - b) ako zapovijed, onda sankcija

UPORABA DEONTIČKIH IZRAZA

- uporaba i navođenje (deontičkih) izraza
 - **uporaba** "obveze"
 - u iskazu zakonodavca
 - izravno propisivanje
 - **navođenje** "obveze"
 - u iskazu pravnog znanstvenika
 - izvješćivanje da je zakonodavac propisao
 - u iskazu suca
 - ponavljanje (poput jeke) zakonodavnog propisa

DEONTIČKI ISKAZI U SPOZNAJNOJ FUNKCIJI

- Što znači iskaz "Petar ima obvezu učiniti x", koji je izrekao pravnik koji opisuje pozitivno pravo?
 - 1) prediktivna teza
 - "Ako ne učini x, Petar će vjerojatno biti izložen neugodnoj posljedici (sankciji)"
 - činjenični sudovi (bez upućivanja na norme)
 - provjeri podložna vjerojatnosna uvjetna predviđanja glede budućih kontingentnih činjenica
 - pojmovni (nužni) odnos između obveze i sankcije
 - aspekt realističke teorije pr. znanosti
 - proučavanje ponašanja sudaca i predviđanje odluka¹⁰

DEONTIČKI ISKAZI U SPOZNAJNOJ FUNKCIJI

2) normativna teza

- "Postoji norma koja Petru zapovijeda da učini x"
- egzistencijalni sudovi glede postojanja normi
- moguće je postojanje obveze bez sankcije
- za postojanje obveze dovoljno je postojanje zapovjedne norme
- aspekt normativističke teorije pr. znanosti
 - opisivanje sadržaja normi

NAČELA

- 2 tipa normi: pravila i načela
- **pravilo**: pogodbeni iskaz koji povezuje neku pr. posljedicu s nekim razredom činjenica
 - "Ako Č, onda P"
 - P = sankcija, nastanak obveze ili prava, (ne)valjanost akta...
- **načelo**: norma koja a) ima temeljni karakter i b) obilježena je osobitim oblikom neodređenosti

NAČELA

Ronald Dworkin (1931-2013), američki filozof prava

”Razlika između pravnih načela i pravnih pravila je logičke naravi. (...) Pravila se primjenjuju na način ”sve ili ništa”. Ako nastupe činjenice koje pravilo određuje, onda je pravilo ili vrijedeće, u kojem se slučaju mora prihvatiti odgovor koji ono daje, ili nije vrijedeće, u kojem slučaju ono ništa ne pridonosi odluci”.

(R. Dworkin, *Taking Rights Seriously*, 1977., str. 24).

NAČELA

- načela kao temeljne norme
 - "položaj" u pr. poretku
 - načela su "temeljne" norme jer:
 - a) daju vrijednosno (etičko-političko) opravdanje drugim normama
 - b) sama ne zahtijevaju nikakvo vrijednosno opravdanje
 - bitna za identitet ili vrijednosnu fizionomiju pr. poretka
 - npr. n. diobe vlasti, n. ug. slobode, n. dobre vjere, n. *nullum crimen nulla poena sine lege*, n. zabrane retroaktivnosti

NAČELA

- načela kao neodređene norme

- sadržaj i/ili logička struktura
- oblici neodređenosti:

- a) otvoreno činjenično stanje

- u normi nisu iscrpno nabrojane činjenice u nazočnosti kojih nastupa odgovarajuća pr. posljedica

- b) "otklonjivost" (*defeasibility*) ili "derogabilnost"

- norma dopušta implicitne iznimke

- c) općenitost

- norma a) zahtijeva formuliranje drugih normi koje je konkretiziraju, ali b) može biti konkretizirana na različite načine

NAČELA

□ ustavna i zakonska načela

- ustavna načela (RH): n. zabrane unatrašnjog djelovanja, n. diobe vlasti, n. jednakosti, n. osobne slobode, n. vladavine prava
 - ustavna n. apsolutno obvezujuća za zakonodavca (ako je ustav krut)
- zakonska načela (RH): n. dispozitivnosti, n. savjesnosti i poštenja, n. povoljnijeg prava za radnike
 - zakonska n. moguće ograničiti ili ukinuti zakonom
- vrhovna ("iznad-ustavna") načela apsolutno neizmjenljiva

NAČELA

- opća načela u užem smislu i posebna načela
 - opća n. pokrivaju čitav pr. poredak
 - uglavnom ustavna n. (ali moguće i zakonska)
 - posebna n. se odnose na posebna područja pr. poretka ili na čak pojedino pr. pitanje
 - ustavnog ranga (RH): n. zakonom ustanovljenog suda (procesno pr.), n. *nullum crimen* i n. nedužnosti (kazneno pr.), pr. na plaćeni godišnji odmor (radno pr.)
 - zakonskog ranga (RH): n. dispozitivnosti (procesno pr.), n. oduzimanja imovinske koristi (kazneno pr.), n. povoljnijeg prava za radnike (radno pr.)

NAČELA

□ izražena i neizražena načela

■ izražena

- izrijekom formulirana u normativnoj odredbi

■ neizražena

- "bez odredbe"
- konstruiraju ih tumači (pod pretpostavkom da je to načelo implicitno u diskursu izvora prava)
- upotpunjavanje prava
- izvođenje iz jednog pravila, skupa pravila ili ukupnosti pr. poredka nagađenjem o *ratione*
- npr. n. legitimnih očekivanja, n. dispozicije
- vrijednosno opravdanje pravila iz kojih potječu

HVALA NA POZORNOSTI !

K R A J